

Laiduntarinoita

Härkää sarvista -hankkeen loppujulkaisu

Kaisa Raatikainen (toim.)

Jyväskylä 2012

Laiduntarinoita

Härkää sarvista -hankkeen loppujulkaisu

Kaisa Raatikainen (toim.)

Jyväskylä 2012

L Aiduntarinoita
Härkää sarvista -hankkeen loppujulkaisu

Taitto: Piia Viikari
ISBN 978-952-257-611-8

Alkusanat

Maaseudun maisemassa elää arvoitus.

Pellot, metsät ja vesistöt muodostavat kehyksen, johon piiloutuu uskomaton määrä pienipiirteistä vaihtelua. Erilaisten reuna-alueiden ja pienten niittyjen sekä laidunten monimuotoisuus yllättää löytöretkeilijän. Näiden elinympäristöjen parhaimmista ovat perinnebiotoopit: perinteisen maatalouden muovaamat ja ylläpitämät luonnonlaitumet ja -niityt. Perinnebiotooppeja ei ole kahta samanlaista, vaan jokaisella on omat erityispiirteensä. Niillä elää lukuisia harvinaisia lajeja, ja ne ovat pieneen pinta-alaansa nähden erittäin lajirikkaita alueita. Miksi ne ovat niin erilaisia toisiinsa verrattuna? Mistä lajistollinen monimuotoisuus syntyy?

Ihmiset hoitavat perinnebiotooppeja vanhoihin, hyväksi havaituin keinoin. Laidunnus, niitto, raivas ja lehdestäminen ovat ketojen, niittyjen, hakamaiden ja metsälaidunten hoitotapoja. Perinnebiotooppien hoito on välttämätöntä, sillä oman onnensa nojaan ohdettuina ne kasvavat umpeen ja arvokas lajisto tukehtuu tilan ja valon puutteeseen. Hoitamalla perinnebiotooppeja vaalitaan myös perinteistä kansallismaisemaamme, johon avoimet ja harvapuustoiset laitumet ja niityt kuuluvat erottamattomasti. Samalla säilytetään niihin liittyviä monipuolisia kulttuurisia arvoja.

Luonnonlaitumet ja kukkaniityt ovat katoamassa suomalaisesta maalaismaisemasta. Niitä on metsitetty, raivattu pelloiksi ja jätetty hoidotta. Perinnebiotooppeja on jäljellä enää murto-osa siitä määrästä, mitä 1950-luvulla oli. Samalla niiden eliölajisto on uhanalaistunut. Jäljellä olevien perinnebiotooppien hoitajat tekevät arvokasta työtä. He hoitavat kauniin maiseman lisäksi luonnon monimuotoisuutta.

Tässä Härkää sarvista -hankkeen loppujulkaisussa kerrotaan tarinoita hankkeemme hoitosuunnittelun kohteista. Hoitajien ja maanomistajien kertomukset valottavat näkökulmia maiseman- ja luonnonhoidon lähtökohtiin, käytänteisiin, palkitsevuuteen ja ennen kaikkea yhteistyön tärkeyteen.

Toivotan antoisia lukuhetkiä!

Kaisa Raatikainen

Härkää sarvista (HÄÄVI) on Keski-Suomen, Etelä-Savon, Pirkanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan kattava hanke, jossa edistetään laidunnusta luonnon ja maiseman hoitokeinona. Hankkeessa suunnitellaan ja järjestetään hoitoa alueille, jotka ovat erityisen arvokkaita luonnon tai maiseman kannalta. Hankkeen toiminta-aika on 1.6.2009 – 30.9.2012 ja toteuttajina alueelliset ELY-keskukset sekä ProAgriat.

Tekijät

Kirjoittajat: Kaisa Raatikainen (toim.)
Jutta Ahro
Jaana Höglund
Mervi Kukkonen
Leena Lahdenvesi-Korhonen
Kaisa Mustola
Bertel Riska
Saara Ryhänen
Riikka Söyrinki

Valokuvat: Yllä mainitut sekä
Päivi Kangasniemi
Hanna Kempainen
Anni Lehto
Marjaana Lepänjuuri
Henry Liljekvist
Lauri Mikonranta
Sirpa Pitkänen
Helena Rönkä
Ralf Wistbacka

Akvarellit: Kaisa Raatikainen

Ruotsinnos: Jaana Höglund
Bertel Riska
Ulrika Wikman

Sisällys

Alkusanat	5
Ranginsaari, Keski-Suomi	8
Petäjäveden vanhan kirkon niityt, Keski-Suomi	12
Hiekkarannan laitumet, Keski-Suomi	16
Lahnaniemi, Etelä-Savo	20
Riutan niitty, Etelä-Savo	24
Pattoi, Etelä-Savo	28
Ala-Kapeen laitumet, Pirkanmaa	32
Pappilanlahti, Pirkanmaa	36
Vanhankylän haka, Pirkanmaa	40
Alkula, Pohjanmaa	44
Flaskskär, Pohjanmaa	48
Bådaviken, Pohjanmaa	52
Taustatietoa	56
Linkit ja yhteystiedot	58

Ranginsaari

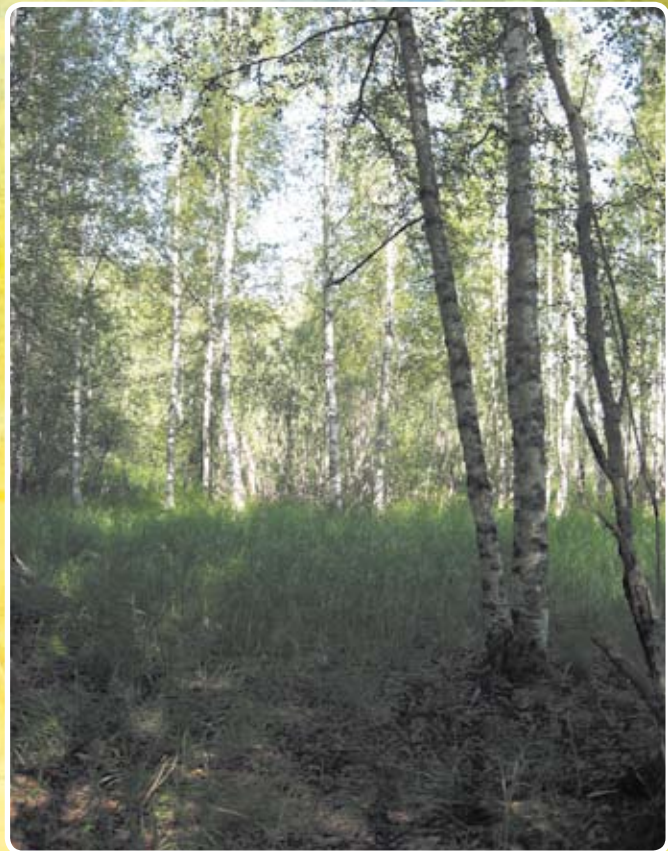
Keski-Suomi, Laukaa

Ranginsaaren laidunalueen muodostavat Peukaloisen lintuvettä reunustavat saraiset rantaniityt ja lehtomaiset metsälaitumet. Kohde on paikallisesti arvokas perinnebiotooppi.

Siihen kuuluu sekä valtion että yksityisen maanomistajan, Seppo Kuukkasen, maita. Ranginsaassa laiduntavat Markku Pitkäsen ja Jyrki Savolaisen emolehmät perinnebiotooppien hoidon tuella.

Ranginsaari

Keski-Suomi

Kahden tilan emolehmät laiduntavat yhdessä Ranginsaarta. Laumaa johtaa vanha, rauhallinen lehmä; kuvassa harmaa Mummo.

Seppo Kuukkanen kertoo pappansa ostaneen Ranginsaaresta pienen torpan aikoinaan 1920-luvulla. Tuolloin alueella laidunnettiin lehmäiä ja lampaita, ja joskus varmasti heinääkin rantaniityiltä niitettiin. ”Omassa lapsuudessa siellä pidettiin mullikoita – tai hiehoja, vähän niin kuin nytkin”, hän sanoo. Laidunnuksen päättymistä ehti kuitenkin kulua vuosikymmeniä ennen kuin alue saatiin uudelleen hoidon piiriin.

Jyrki Savolainen ja Markku Pitkänen kertovat, miten idea kohteen hoitoon saamisesta lähti alueelle tehdystä maatalouden luonnon monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnitelmasta. Markku muistelee, kun suunniteluun liittyvässä tiedotustilaisuudessa syntyi keskustelua Ranginsaaresta: ”Puhuttiin Jyrkin kanssa, että lähdetäisiinkö. Tämä on myös imagoasia. Viljelijöiden on otettava vastuuta näistä asioista.”

Kysyttäessä, miksi alun perin kiinnostui kohteesta, Markku vastaa: ”Kyseessä on iso ala, jolla on taloudellisestikin jotain merkitystä. Ihan pieni ei olisi kiinnostunut. Minun silmäni alue näytti hienolta ja siellä on erikoista kasvilisuutta.” Kati Halme Metsähallituksesta toteaa, että pai-

kallisten aktiivisuus oli ratkaisevassa roolissa kohteen hoidon aloittamisessa. Hän painottaa alueen merkitystä: ”Perinnebiotooppikohteita on todella vähän suhteessa muihin valtion luonnonsuojelualueisiin. Ne ovat oikeita helmiä, merkittävä lisä luonnon monimuotoisuuteen.” Kati jatkaa, että hoito nostaa alueen arvoa entisestään. Kohteen perinnebiotooppiluonne olisi kadonnut ilman hoidon uudelleen aloittamista.

Kohteen hoitojärjestelyjen haasteellisuutta lisäävät useiden yhteistyötahojen lisäksi vaihtelevat olosuhteet. Jyrki toteaa: ”Alue itsessään on haastava, jokainen vuosi on erilainen. Hoitoon liittyvät riskit on ehdottomasti mietittävä etukäteen.” Riskien jakamiseksi isännät päätyivät yhteislaidunnukseen, jossa kahden tilan eläimet laiduntavat samalla alueella. Vaikka yllätyksiä on matkan varrella tullut, on yhteistyö eri tahojen välillä toiminut hyvin. Myös Markku painottaa huolellisen suunnittelun merkitystä. Luonnonsuojelualueella toimiminen edellyttää sitä, että asioista otetaan selvää ja mietitään seuraukset etukäteen. ”En ole kuitenkaan kokenut tätä ylivoimaiseksi”, Markku naurahtaa. ”Hyvä alue on saatu hoitoon.”

Rantaniittyä reunustavat tulva-aikaan veden alle jäävät hakamaiset metsäluhdat.

Yhteistyön toimivuudesta kysyttäessä Seppo on tyytyväinen: ”Hieno homma, tämä on ollut onnistunut projekti”. Vaikka oma maa on vuokrattu hoitajille, hän kokee asioiden järjestyneen vaikeuksista ja niistä on yhdessä sovittu. Naapuritkin ovat olleet tyytyväisiä.

Markku, Jyrki ja Kati kiittävät hankkeen tuomaa apua kohteen hoidon aloittamisessa ja neuvonnassa. Jyrki toteaa, että hanke helpotti laidunnuksen aloittamista: ”Hoitosuunnitelma ja ohjeistus olivat hyvät. Alussa oli vaikea luoda kontakteja yhteistyötahoihin, mutta hanke helpotti tätä.” Markku painottaa suunnittelijan merkitystä ja kertoo hankkeesta olleen suuri apu myös tukikauden alet-

tua. ”Hyvä kun on taho mistä kysyä! Neuvonnalliset käynnit ja taustatuki ovat olleet tarpeen.” ”Hankkeen myötä on saatu aikaan yhteistyökuvioita joita ilman kohteen hoito ei olisi onnistunut”, toteaa Kati. ●

Nautoja valvotaan luonnonlaitumella säännöllisesti.

Petäjäveden vanhan kirkon niityt

Keski-Suomi

Petäjäveden vanha kirkko sijaitsee kauniilla paikalla vesistön äärellä. Se merkittiin UNESCO:n maailmanperintöluetteloon vuonna 1994. Kirkkoa ympäröivät niityt, joiden hoito toteutetaan yhteistyössä seurakunnan ja Vanhan kirkon säätiön kesken.

Petäjaveden vanhan kirkon niityt

Keski-Suomi

Kirkkoa ympäröivillä niityillä kasvavat päivänkakkarat, kissankellot, ketoneilikat ja nurmitattaret.

Pääopas Annika Nyström Petäjaveden vanhan kirkon säätiöstä kertoo kirkon viereisen hautausmaan otetun käyttöön 1720-luvulla, jolloin paikalle myös rakennettiin ensimmäinen kirkko. Nykyinen kirkko on rakennettu vuosina 1763–65. Kyläläisille vanha kirkko ympäristöineen on ollut keskeinen paikka, jonne kuljettiin jäätä pitkien talvisin ja kesällä veneillä. ”1840-luvulle saakka alueella oli pappilan rakennukset, ja niityt olivat aiemmin pappilan peltoina”, täydentää Petäjaveden seurakunnan kirkkoherra Seppo Ojala ja toteaa peltojen jääneen pois viljelyksestä kymmeniä vuosia sitten.

Annika kertoo, että laidunnettavaan alueeseen kuuluvat kirkon ympärillä olevat maat hautausmaata lukuun ottamatta. Niittyjä ympäröivät vanhat riukuaidat, ja laidunalue rajautuu osittain järveen. Erityistä kohteessa on arvokas rakennusperintö. Annika kuvailee, miten hoitojärjestelyissä on lähtökohtana kirkkoa ympäröivien alueiden vaaliminen: ”Laiduntamisen tavoitteena on perinnemaiseman säilyttäminen kirkon ympärillä. Maailmanperintökohteen ympäristökin on pidettävä perinteisenä, mikä antaa lisä-

arvoa kohteelle ja puhuttelee vierailijoita. Kohteessa on vanhan ajan henkeä. Kirkko on suosittu vihkikirkkona, ja ympäristökin varmasti vaikuttaa valintaan.”

Kirkkoherra Seppo Ojalan mielestä lampaat sopivat erinomaisesti hoitamaan kirkon ympäristöä.

Avoim maaseutumaisema avautuu kirkolta viereiselle Klemettiän tilalle.

Seppo muistelee, että idea niittyjen laiduntamisesta on ollut vireillä kauan aikaa. "Asiaa pohdittiin Museoviraston kanssa jo 1990-luvulla. Keski-Suomen ELY-keskus ja Keski-Suomen museo ovat olleet aktiivisia ja nyt viimeisinä vuosina ajatus on jalostunut."

Annika kertoo, että alueen laiduntamisesta on tehty laiduntamissopimus lampurin kanssa. Lisäksi seurakunta on vuokrannut alueen säätiölle ei-tuotannollisen investointituen sekä perinnebiotoopin hoitotuen hakemista varten. Laidunalueen aitaaminen aloitetaan keväällä 2012.

Sepon mielestä Härkää sarvista -hankkeen rooli on ollut merkittävä: "Totta kai hankkeesta on ollut apua. On

vähän joku potkimassa ja muistuttamassa mitä pitää tehdä", hän naurahtaa ja toteaa, että tietysti myös Petäjäveden vanhan kirkon säätiö on tärkeässä roolissa. Seurakunta piti alueita aiemmin avoimena niittämällä, ja nyt on mukava tehdä yhteistyötä ja jakaa vastuuta.

"On tärkeää, että perinnemaisema säilytetään tuleviakin sukupolvia ajatellen, sillä maisema kertoo entisajan maaseudusta, jota ei enää nykyään Suomesta löydä. Tärkeää on arvojen eteenpäin vieminen, ja sen viestittäminen, että tällaisia arvokkaita kohteita kannattaa hoitaa", Annika muistuttaa. ●

Hiekkarannan laitumet

Keski-Suomi, Karstula ja Saarijärvi

Hiekkarannan tilan tekemässä perinnebiotooppien hoidon sopimuksessa on seitsemän kohdetta, ja lisäksi yhdelle laajemmalle alueelle on haettu ei-tuotannollista investointitukea. Tilan omistaja Tero Koponen kertoo, että kaikki hoidossa olevat kohteet ovat Saarijärven reitin varrella sijaitsevia järvenrantaniittyjä tai pellon ja järven välissä olevia luonnonlaitumia. Osa kohteista on luonnonsuojelualueita, osa inventoituja perinnemaisemia ja yksi sijaitsee valtakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella.

Hiekkarannan laitumet

Keski-Suomi

Monet tilan maisemanhoitokohteista sijaitsevat valtakunnallisesti arvokkaan Saarijärven reitin varrella. Kotiniemen rantaniitty on yksityinen luonnonsuojelualue.

Tero Koposen mukaan Härkää sarvista –hankkeesta on ollut apua kohteiden saamisessa hoitoon. Ilman hanketta hän ei varmaan olisi ryhtynyt näin laajaan laidunten vuokraamiseen ja tukien hakuun. ”Erityisesti hoitosuunnitelmista on ollut suuri apu, sillä ne ovat työläitä tehdä itse”, hän mainitsee. Terolle ehdotettiin kolmea laidunkohdetta hankkeen puolesta, ja tarjottiin hoitosuunnitteluapua. ”Itselläkin oli muutama kohde mielessä, jotka liitettiin hakemukseen”, Tero lisää.

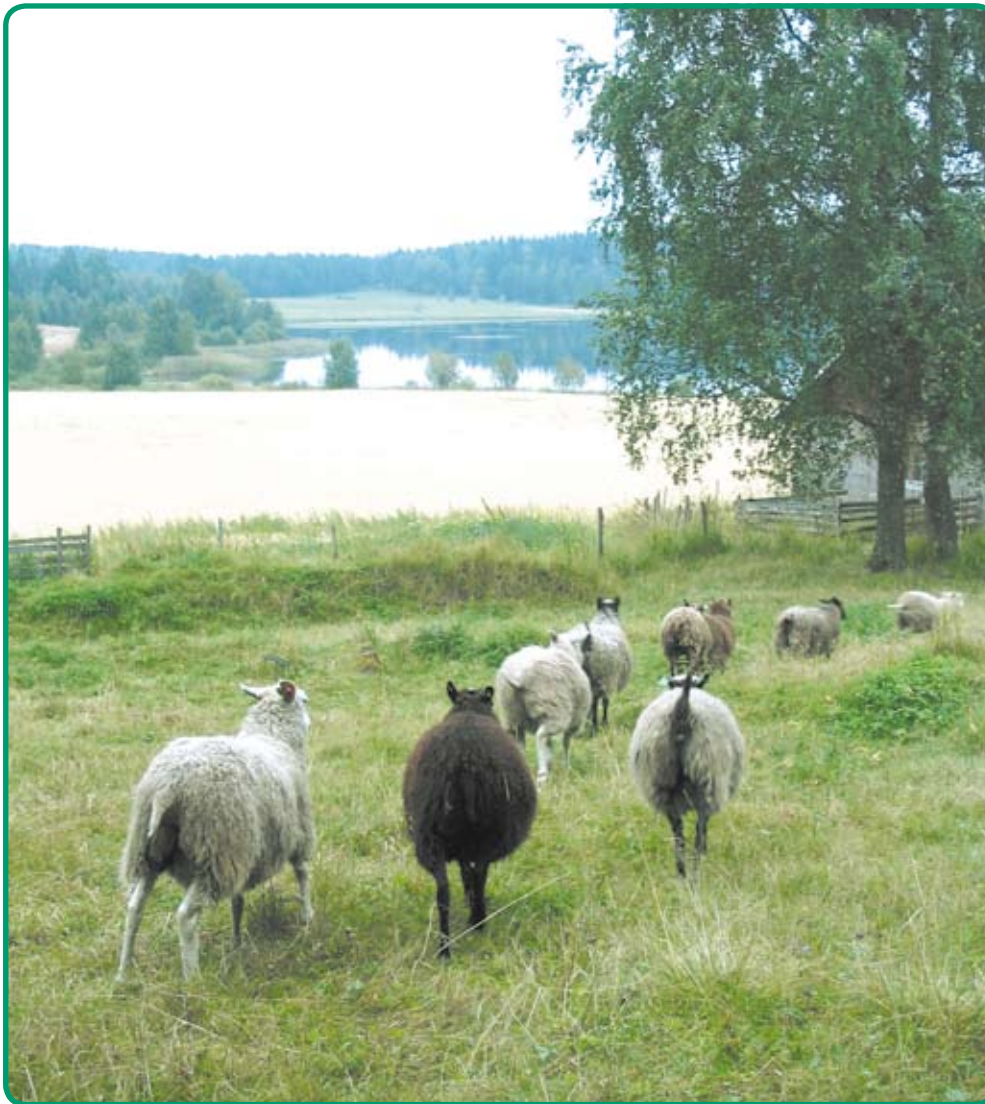
Ainoaksi haasteeksi hoitojärjestelyissä Tero mainitsee sen, että lähes kaikki kohteet ovat vuokramaita. Tämän vuoksi täytyy aina neuvotella, miten laidunnuksen saa järjestymään. ”Kohteille on myös jonkin verran etäisyyttä, mutta se ei oikeastaan kuitenkaan ole ongelma. Lampaatkin pysyvät hyvin aidoissa.”, Tero kertoo.

Tero kertoo, että kaikilla hoitokohteilla on jonkinmoinen laidunnushistoria: ”Ennen kuitenkin lähes joka ranta on

ollut laidunnuksessa. Oman tilan haassa ja Iso-Aholan tilalla ovat meidän lampaat olleet jo pitkään.” Muilla kohteilla on ollut pidempi tauko laidunnuksessa, mutta nyt alueet otetaan uudestaan laidunnukseen.

Kun Terolta kysyy, miksi hänen mielestään kohteiden hoito on tärkeää, hän nostaa esille vesiensuojelulliset näkökulmat. Mediassa on ollut esillä Saarijärven reitin huono kunto. ”On hyvä, jos laidunnuksella voidaan saada vesistön tilaa paremmaksi, ja laidunnus pitää rannan ja maiseman avoimena”, Tero pohtii. Motivaationa kohteiden hoidolle on ollut myös se, että Terolla itsellään ei ole ollut tarpeeksi laidunalueita, ja saahan erityistuista myös rahallista hyötyä.

Yksi Teron vuokrakohteista on valtakunnallisesti arvokas Iso-Aholan haka. Saara Iso-Ahola kertoo tilan olevan 1830-luvulta, ja tilalla on aina ollut laiduntavia eläimiä. 2000-luvun alussa haan laidunnukseen tuli kuitenkin tau-

Perinnebiotoopin hoidossa tilan seuranta on tärkeää.

Iso-Aholan hakamaalta avautuu kaunis maisema peltoaukean yli Alajärvelle.

ko, kun Iso-Aholat jäivät eläkkeelle ja luopuivat karjasta. ”Siinä ajassa laidunalue kerkesi horsmittumaan, heinittymään ja nokkosta oli paljon. Hakaa kunnostettiin niittämällä koneellisesti ja käsin. Niitoksen poiskuljetus oli raskasta”, Saara muistelee.

Hiekkarannan tilan lampaat ovat olleet Iso-Aholassa kesäisin vuodesta 2005. Kun Saaralta kysytään, miten yhteistyö on sujunut, hän on tyytyväinen. ”On hyvä, että erityistuki kannustaa Teroa hoitamaan alueita. Tietyllä

tavalla on hieman keinotekoista, kun pitää saada eläimet muualta, mutta haluamme että haka on hoidossa. Laidunnuksen avulla maisema säilyy ja vanhat alueella viihtyneet kasvit ovat palanneet”, Saara kertoo. Hän on kiinnostunut perinnekasveista, ja mainitsee Iso-Aholassa tavattavan ketoneilikkaa, kissankelloa ja noidanlukkoja. ”Perinnebiotoopin laidunnus on osa kulttuuriympäristön kokonaisuutta”, Saara toteaa. ”On ollut mukava, kun rinnet ovat säilyneet ketomaisina.” ●

Lahnaniemi

Etelä-Savo, Mäntyharju

Lahnaniemi sijaitsee Mäntyharjun kunnan län-
siosassa, Lahnaveden Valkinlahden rannassa,
lähellä Pertunmaan rajaa. Laidunalueet kuulu-
vat Natura 2000 –verkostoon ja valkoselkätikan
suojeluohjelmaan. Osa alueista on hankittu luon-
nonsoojelutarkoituksessa valtion omistukseen ja
niitä hallinnoi Metsähallitus, ja noin puolet on yksi-
tyisomistuksessa. Yksityisten omistamat maat on
perustettu suojelualueiksi 1990-luvun alussa. Val-
koselkätikan lisäksi alueella on havaittu myös mui-
ta mielenkiintoisia lajeja, kuten liito-oravaa, aho-
noidanlukkoa sekä kulleroa. Kohteita laiduntaa Ari
ja Outi Paakkarin lypsykarjatilän nuorkarja.

Lahnaniemi

Etelä-Savo

Koivuvaltaisuus ja runsas lahoppuun määrä tekevät alueesta erinomaisen elinympäristön valkoselkätikalle.

Pekka Heikkilä Metsähallituksesta kertoo Lahnaniemien olevan todella monipuolinen suojeltu kohde, jossa yhdistyvät monet eri luontoarvot. Ari Paakkari kuvailee kohdetta maisemallisesti hienoksi ja rauhalliseksi laitumeksi. Kohteen tekevät hänen mielestään erityiseksi toisaalta lehmus- ja koivulehdot, toisaalta valkoselkätikka ja muut tikkalajit. ”Täällä on tosiaan tavattu kaikki Suomessa elävät tikkalajit”, Pekka tuumaa.

”Alue on ainutlaatuinen perinnemaisema”, Pekka toteaa ja kertoo alueen historiasta: ”Kyläläisten mukaan tilalla on ollut karjaa ja viljelyä ainakin vielä 1950–60-luvuilla. Karjaa on laidunnettu metsässä, mistä kertovat vanhat piikkilanka-aidat, ja pienehköjä peltosarkoja on viljelty.

Alueella on myös kiviaitoja.” Metsästä löytyy myös joku-nen kaskiraunio, mistä on päätelty alueen olevan syntyjään kaskikoivikko.

Härkää sarvista -hankkeen suunnittelija ehdotti aluetta Paakkareille hoitokohteeksi, ja he innostuivat asiasta. ”Tila tarvitsi myös lisää laidunta varsinkin nuorelle karjalle”, Ari kertoo. Hän kuitenkin koki tukihakemusten tekemisen hankalaksi: ”Liian vaikeaa ja aikaa vievää. Hyvä kun suunnittelija laati hoitosuunnitelman ja auttoi hakemusten teossa!” Itse laitumen hoidossa haasteeksi on noussut eläinten juottamisen järjestäminen, kun ei luonnontettä ole.

Outi Paakkari käy hiehojen luona päivittäin toteamassa niiden voinnin ja tarkistamassa juomaveden riittävyyden. Tärkeää on myös juttelu ja rapsuttelu, jotta eläimet pysyvät kesyinä.

Laidunnuksella pyritään lisäämään pensaskerroksen valoisuutta. Lehtomaisella ranta-alueella tulee kuitenkin varoa ylläidunnusta, jotta lehtoarvot eivät kärsi.

Pekka toteaa hoitosuunnittelu- ja järjestelyvaiheiden sujuneen vaivatta yhteistyössä hankkeen, maanomistajien ja karjanomistajien kanssa. ”Haasteena kohteessa on arvokkaan lehtokasvillisuuden säilyttäminen alueella, kun laidunnus alkaa”, Pekka pohtii. ”Hankkeesta on ollut valtava apu, suunnittelijaa on kiittäminen.”

Hoidon tärkeys perustuu Arin mukaan luonnonkauniin maiseman säilyttämiseen laitumena: ”Karja hoitaa aluetta laiduntamalla ja tuo maisemaan loppusilauksen.” Pekka on samaa mieltä. ”Perinnemaisema säilyy avoimena laidunnuksen avulla. Jos kohdetta ei hoideta jatkuvasti, pusikoituminen jatkuu.” ●

Riutan niitty

Etelä-Savo, Mikkeli

Riutan niitty sijaitsee Mikkeliissä, kaupungin keskusta-alueen pohjoispuolella. Asuinalueiden väliin jäävä lammaslaidun kiviaitoineen ja hirsilaittoineen muodostaa perinnepuiston, josta on iloa sekä asukkaille että ohikulkijoille. Niitty on inventoitu paikallisesti arvokkaana perinnebiotooppina 1990-luvun puolivälissä. Niitty kuuluu Rokkalan kartanon entisiin laitumiin, ja sen ympärillä on jäänteitä riukuaidasta. Mikkelin kaupungin omistamaa aluetta hoitavat Hanna Kemppaisen lampaat. Laidunnuksen rahoittamiseksi Suur-Savon Luonnonsuojeluyhdistys on vuokrannut niityn ja hakenut sille erityistuen, kun Hanna itse ei voinut toimia tuenhakijana. Hanna on yhdistykselle tuttu yhteistyöstä toiselta niityltä, jota yhdistys hoitaa niittämällä ja josta Hanna on hakenut heinät eläimilleen.

Riutan niitty

Etelä-Savo

Lähialueen lapset ovat ottaneet paikan omakseen ja käyvät innokkaasti hoivamassa lampaita. Lampaita saa syöttää vain niityn kasvillisuudella; ruohojen lisäksi lampaille maistuvat erityisesti pajun lehdet.

Hanna Kemppainen kuvailee: ”Kohde on erittäin hyvä ja monimuotoinen. Riutan niityllä maaseutu on keskellä kaupunkia. Niitty on kaikkien tavoitettavissa ja lähellä, se tuo kaupunkilaiset ja maaseudun yhteen. Niitty on erityisesti lapsille hieno paikka olla luonnossa, nähdä eläimiä ja hoitaa niitä.” Niityn hoidon tavoitteet ovat moninaiset: ylläpidetään arvokkaaksi todettua perinnebiotooppia, säilytetään palanen Riutan alueen entistä maataloushistoriaa, kohennetaan maisemaa ja tarjotaan asukkaille mahdollisuus tutustua lampaisiin.

”Riutan niitty tuo huomattavaa lisäarvoa kaupungin luontokohteisiin”, Päivi Turtiainen Mikkelin kaupungilta toteaa. ”Helposti saavutettavissa oleva lähiluontoalue kertoo perinteistä ja maankäytön historiasta ja mahdollistaa yhteyden luontoon ja eläimiin kaikenikäisille.”

Päivi kertoo, että kaupunki hoiti aluetta koneellisella niitolla 2000-luvun alusta lähtien, mutta jälki ei ollut paras mahdollinen. Nyt laidunnuksen aikana haasteet ovat vähentyneet ja hoidon laatu parantunut: ”Kaupunki on hy-

Kivikkoisen ja kumpareisen alueen niitto on hankalaa, mutta lampaat soveltuvat alueen maisemanhoitoon erinomaisesti.

Riutan niitty on kasvillisuudeltaan monimuotoinen ja maisemaltaan tasapainoinen. Vanha hirsilato toimii eläinsuojana.

vin tyytyväinen, kun alue hoidetaan lampailla. Hoitamalla perinnetilaisuus säilyy, ja eläinten laidunnus on alueelle paras hoitomuoto.”

Suunnitteluvaiheessa oli kuitenkin paljon mietittävää. ”Alussa oli hieman epäselvyyttä hakuprosessissa, kun mukana on niin monta eri toimijaa”, Hanna toteaa. ”Esimerkiksi vuokrasopimuksen laadinnassa oli selviteltävää. Käytännön hoitojärjestelyissä haasteellisinta on eläinten valvonta ja hoitaminen, sillä kodin ja Riutan välillä on yli 50 kilometrin matka.” Päivi kertoo, että kaupunkia huolestutti myös laitumen sijainti, koska niitty on lähellä asutusta. ”Ensimmäisenä vuonna ei kuitenkaan ollut minikäänlaista ilkivaltaa!” Päivi hymyilee.

Huoli eläinten valvonnasta on ensimmäisen vuoden laidunnuksen perusteella hälventynyt. ”Lähiseudun asukkaat valvovat eläimiä ja huolehtivat niistä. Esimerkiksi viime kesänä ilmoitettiin, että yhdellä lampaalla on korva-merkki irtoamassa”, Hanna kertoo ja lisää, että lampaat myös kasvoivat todella hyvin puhtaalla luonnon niityheillä.

Kysyttäessä, mitä hyötyä Härkää sarvista –hankkeesta oli kohteen saamisessa hoitoon, Hanna hymyilee. ”Hankkeella on ollut erittäin suuri merkitys. Ilman sen apua hoitosopimus ei olisi toteutunut. Luonnonsuojeluyhdistys lähti mukaan laidunnukseen hankkeen esityksestä.” Myös Päivi on tyytyväinen. ”Luonnonsuojeluyhdistyksen ja Häävi-hankkeen kanssa yhteistyössä solmittiin hoitosopimus useammaksi vuodeksi”, hän kertoo ja jatkaa: ”Yhteistyö yhdistyksen ja Hannan kanssa on ollut joustavaa ja hedelmällistä. Myös kaupunki osallistuu niityn hoitoon: aidat tehtiin viime vuonna ja tänä vuonna kunnostetaan ladon katto.”

Yhteistyössä Luonnonsuojeluyhdistyksen kanssa on niityllä järjestetty muun muassa leiripäiviä lapsille. Lisäksi niityllä on vihko, johon kävijät saavat kirjoittaa kokemuksiaan ja ajatuksiaan. ”Vihko täyttyi jo ensimmäisenä kesänä kirjoituksista!” Hanna iloitsee. ●

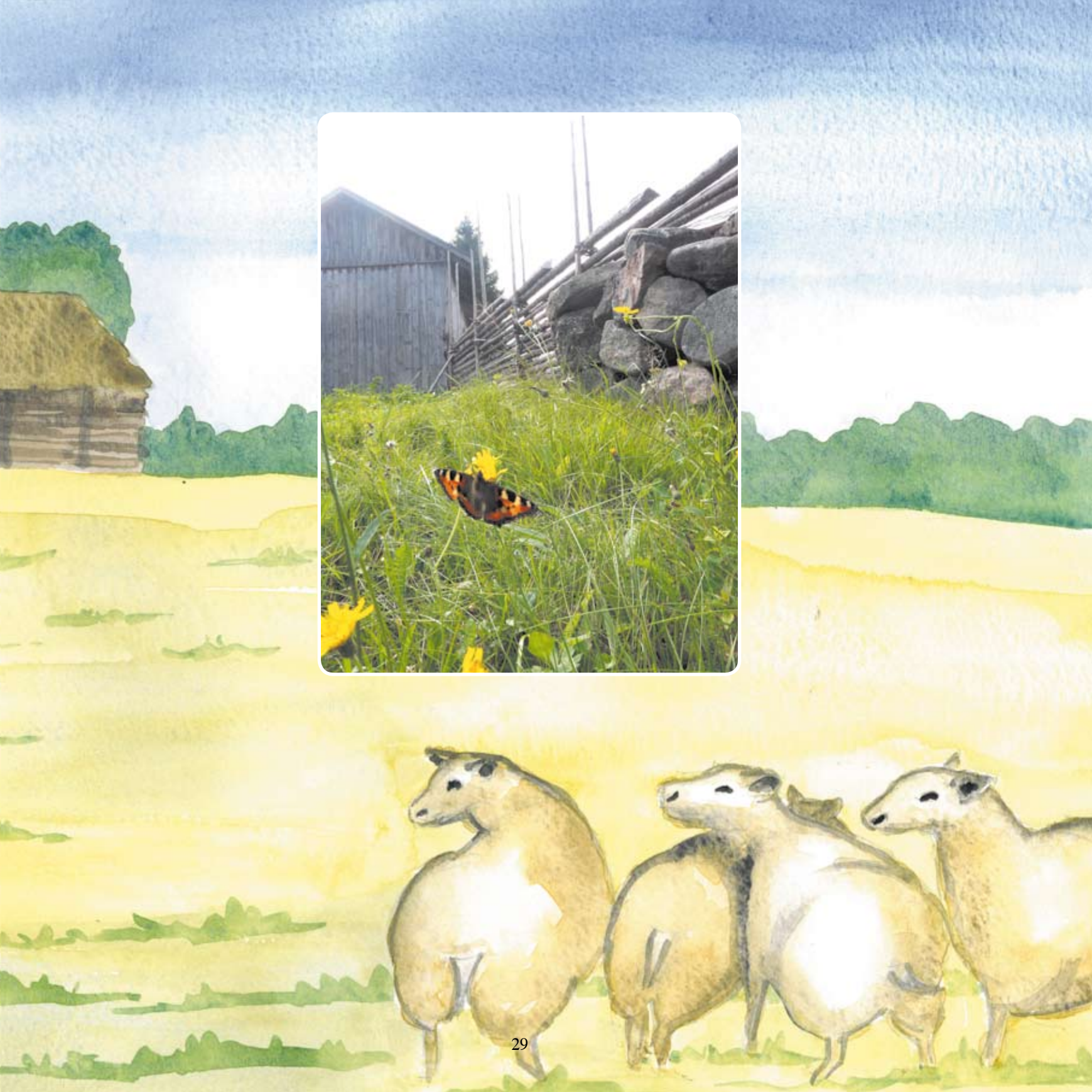
Pattoi

Etelä-Savo, Juva

Juvalla sijaitsevan Pattoin perintötilan historia ulottuu 1800-luvulle. Nikulaisten suku asui Pattoilla 1830-luvulta aina 2000-luvun alkuvuosiin saakka. Viimeiset tilan omistajat olivat neljä sisarusta; August, Kalle, Aaro ja Anna Regina, joista kukin peri vanhemmiltaan tilasta neljänneksen. Kukaan sisaruksista ei mennyt naimisiin eikä saanut perillisiä, ja Anna Reginan kuollessa sisaruskatraan viimeisenä Pattoi meni valtiolle. Perintötila siirtyi Juvan kunnan omistukseen vuonna 2005.

Pattoi

Etelä-Savo

Sari Heltelä-Auvinen pitää tärkeänä, että Pattoin perintötilan maisema säilyy hoidettuna.

Kaisa Suhonen Juvan kunnasta kertoo: ”Pattoin perintötila on ainutlaatuinen museomiljöö Suomessa. Tilan historia ulottuu 1800-luvulle ja siellä on viljelty aktiivisesti 1980-luvulle asti. Alue on säilynyt erittäin hyvin 1800-luvun muodossa, pieniä korjaustöitä on tehty, mutta Pattoin henki on hyvin vanha. Pattoilla on vain tilan omaa esineistöä ja välineistöä, joten tila kertoo hienoa ajankuvaa.” Pattoin talomuseo on kesäisin avoinna vierailijoille.

Ilman hoitoa Pattoin tilaa ympäröivät pellot ja puustoiset laitumet kuitenkin alkoivat kasvaa umpeen, ja alettiin miettiä keinoa tilan ympäristön kohentamiseksi. Härkää sarvista –hankkeen avulla laadittiin suunnitelma, jonka mukaisesti Suur-Savon Lampurit ry vuokrasi Pattoin laidunalueet kunnalta ja haki niiden kunnostamiseen ei-tuotannollisen investointituen.

Suur-Savon Lampurit ry:n juvalaiselle varapuheenjohtajalle Sari Heltelälle Pattoi oli entuudestaan tuttu paikka:

”Ajatus alueen hoitamisesta oli jo mielessä, mutta yksittäiselle lampurille se oli liian iso pala purtavaksi. Kun Pattoin hoitokunta sitten heitti idean alueen laidunnuksesta yhteisvoimin, vietiin se yhdistyksen kokoukseen.”

Laidunnuksen suunnittelu ei edennyt vaikeuksista, vaikka kyseessä on arvokas kohde. Sari korostaa yhdessä tekemisen merkitystä: ”Toteutuksessa on monen eri tahon intressit kyseessä, joten yhteistyö- ja toteutusmallit oli luotava. Yhdistyksenä Suur-Savon Lampurit ry ei voi olettaa että yksittäiset lampurit voivat panostaa määrätömästi resursseja projektin hoitoon.”

”Tila on erillään muusta asutuksesta eikä siellä ole jatkuvaa valvontaa. Pattoita käytetään ulkoilukohteena, joten aitauksien tulisi olla hyvät, etteivät laiduntavat eläimet pääse karkaamaan, ja toisaalta niin ettei laitumille pääse muita eläimiä kuten petoja ja karanneita koiria. Laiduntavat eläimet on käytävä tarkastamassa ja huoltamassa päivittäin kohteessa”, Sari toteaa.

Pattoi on säilyttänyt poikkeuksellisen hyvin 1800-luvulta periytyvän ilmeensä, vaikka tilalla on harjoitettu maataloutta vielä 1980-luvulla. Sinne on rakennettu ladottujen kivijalka-aitojen päälle satoja metrejä perinteistä säröntäitä, joka sopii maisemaan erinomaisesti, mutta joka yksinomaan ei riitä eläinten laidunaidaksi.

Aidat ovatkin tuottaneet lampureille eniten päänvaivaa. "Tuessa sallituilla kustannuksilla on lähes mahdotonta tehdä kunnollista pysyvää aitausta. Kunnollinen siisti aitaus olisi ollut pitkäikäisempi ja pitkässä juoksussa edullisempi ratkaisu kokonaistaloudellisesti", yhdistyksen puheenjohtaja Susanna Nuutinen harmittelee. "Silloin olisi voinut tehdä todella pitkäaikaisen sopimuksen alueen laiduntamisesta ilman uusia aitauskuluja."

"Hankkeen suunnittelija neuvotteli yhteistyökuviot eri instanssien kanssa ja valmisteli tukeen tarvittavat suunnitelmat ja hakemukset. Ilman Hääviä Suur-Savon Lampurit ry ei olisi edes harkinnut kohteen hoitoa", Susanna kiittää. "Hanke on auttanut ja selvittänyt eteen tulleita on-

gelmavyyhtejä ja huolehtinut että kaikki toimenpiteet on tehty ajallaan. Yhteydenpito on ollut kiitettävää ja on tunnut että ratkaisuja on todella pyritty löytämään."

"Hankkeen avulla suunniteltu luonnonmukainen hoito on tärkeää niin kulttuurihistoriallisesti kuin Pattoin säilymisen kannalta", Kaisa toteaa. "Alueiden hoito muulla tavoin on hankalaa, laiduntaminen sopii paikan miljööseen, kulttuuriin ja tuo paikkaan elämyksiä. Jo pelkät lampaat tuovat väkeä katsomaan!" Sari kannustaa kiinnostuneita käymään paikan päällä: "Pattoin laidunten maisemallisen arvon pystyy toteamaan heti kun kävelee alueelle. Siinä maisemassa sielu lepää." ●

Ala-Kapeen laitumet

Pirkanmaa, Teisko

A watercolor illustration of a forest scene. In the foreground, there are several birch trees with thin, grey trunks and sparse, light green leaves. To the right, there is a large, dark green evergreen tree. The background consists of a bright yellow wash, suggesting a sunlit clearing or a field. The overall style is soft and painterly.

Ala-Kapeen laitumet sijaitsevat Tampereella Nä-sijärven rannalla Teiskon Kapeen kylässä. Kohde on yksi Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaista perinnebiotoopeista, ja osa siitä kuuluu Natura 2000 -alueeseen. Ala-Kapeen laitumet sisältyvät vuonna 2010 valmistuneeseen Teiskon maiseman- ja luonnonhoidon yleissuunnitelmaan. Ahlmanin koulun säätiö on vuokrannut reilun kolmen hehtaarin kokoisen laidunalueen yksityiseltä maanomistajalta sekä osakaskunnalta. Säätiön opetusmaatilalla kasvatetaan itä- ja länsisuomenkarjaa maatiaisrotujen säilyttämiseksi.

Ala-Kapeen laitumet

Pirkanmaa

Hakamaa rajautuu avoimeen peltomaisemaan. Reunavyöhykkeiden vaihtelevuus on tärkeä osa maatalousluonnon monimuotoisuutta.

Harri Ala-Kapee Ahlmanin koulun säätiöstä kertoo, että idea alueen hoitoon saamiseksi tuli alun perin maanomistajalta. Vielä 1990-luvun puolivälin jälkeen Ala-Kapeen tilalla oli karjaa ja laitumia laidunsivat perinteiseen tapaan nuoret mullikat. Kun eläinten pito lopetettiin, haan laidunnus loppui. ”Koska maisema alkoi kasvaa umpeen laidunnuksen päätyttyä, haluttiin alueelle saada uudelleen laiduneläimiä,” Harri sanoo. ”Myös järvimaisema haluttiin hoitaa.” Vaikka laidunalue on osittain hoidon puutteessa rehevöitynyt, on haka suhteellisen hyvin säilynyt ja ainoastaan alikasvoksena kasvava kuusi valtaa paikoin alaa. Haan reunoilla on monimuotoista niittykasvillisuutta.

Ahlmanin säätiöllä oli jo entuudestaan kolme muuta paikkaa, joihin on viety kyyttöjä kesälaitumelle. Vuokralaidun-

nukseen liittyvät käytänteet ovat tuttuja. ”Säätiön tilalla on puutetta laidunalasta, joten laidunpaine nousee korkeaksi ja eläimille on annettava laitumille lisäruokaa. Sopimuslaitumet helpottavat tilannetta”, Harri kertoo. ”Eläinten kuljetus on oma operaationsa, mutta sekin sujuu sopivilla järjestelyillä. Tämän kohteen hoidossa eniten työtä vaatii aitaaminen, sen lisäksi on hieman puuston raivausta. Tässä kohteessa, kuten muissakin, maanomistajat hoitavat valvonnan ja veden eläimille. Se on säätiön puolelta ehtona eläinten laidunnukselle.”

Harri toteaa, että hankkeen kautta suunnittelupalvelut saatiin helposti: ”Hanke tarjosi vaivattoman tavan hakea erityistukea. Monet eri seikat ja arvotekijät, kuten kohteen kuuluminen Natura 2000 -verkostoon, tuli huomioitua suunnittelussa.”

Kyytöt pääsivät uudelle laitumelle kesäkuussa 2012. Alkuperäiskarja sopii hyvin perinnebiotoopin hoitajaksi.

Ala-Kapeen laitumilta on löydetty silmälläpidettävää lietetatarta, joka on harvinaistunut rantalaidunten laji. Hentona kasvina se kärsii rantalaidunnuksen loputtua kiihtyvistä laitumen umpeenkasvusta ja kasvilajien välisen kilpailun kovenemisestä. Laidunnuksen vaikutuksesta kasvien välinen kilpailu vähenee ja samalla lietetatarten elinmahdollisuudet paranevat.

Ei-tuotannollisen investointituen päätöksenteon aikataulu on kuitenkin venynyt turhan pitkäksi. ”Pitäisi pian päästä rakentamaan aitoja”, Harri tuumaa. ●

Alueella kasvaa myös komeita katajia.

Pappilanlahti

Pirkanmaa, Orivesi

Pappilan yhteislaidun sijaitsee Pappilanselän rannassa, aivan Oriveden keskustan tuntumassa junaradan vieressä lähellä rautatieasemaa. Alue koostuu rantaluhdasta, vanhojen pelto- ja niittykuvioiden välisistä kosteikoista ja saraikoista. Rannassa on laaja ruovikko. Alueella on huomattava linnustollinen arvo, sillä monimuotoinen luhta-alue ympäristöineen tarjoaa levähdys-, pesimä- ja ruokailuympäristön monille lintulajeille. Pappilanlahdella laiduntavat Samuli Naaralaisen emolehvät ja hiehot.

Pappilanlahti

Pirkanmaa

Rantamaisema säilyy avoimena laidunnuksen myötä. Naudat elävöittävät maisemaa ja viihtyvät hyvin kosteillakin laitumilla.

Alue on suurimmalta osin Metsähallituksen hallinnoimaa, ja osa on Oriveden kaupungin omistuksessa. Samuli Naaralainen kertoo, että hoidon aloittaminen uudelleen perustuu toisaalta kohteen historiaan ja toisaalta Metsähallituksen alueella tekemään kartoitukseen. Alue on vanhastaan ollut yhteislaitumena. Erityistä kohteessa on sen sijainti keskellä taajamaa, lähellä asutusta ja uimarantaa. Suunnittelun yhteydessä laidunnuksen aloittamisesta onkin tiedotettu tarpeellisille sidosryhmille ja naapureille.

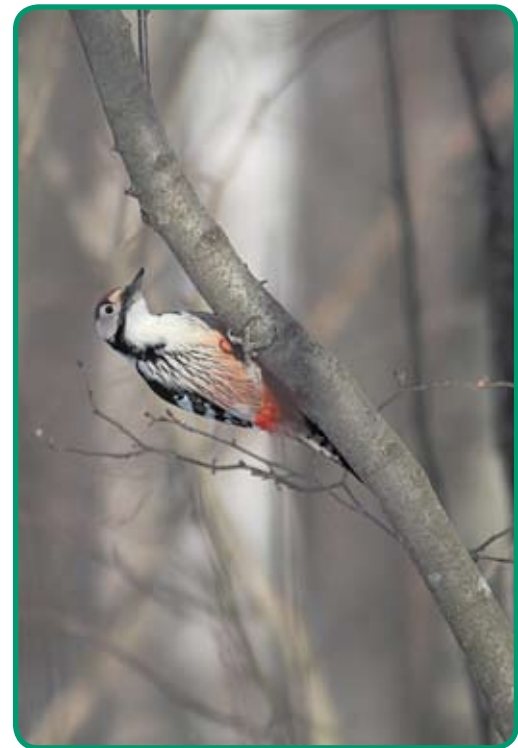
Hoitojärjestelyissä haastavinta onkin ollut kohteen sijainti. ”Toisaalta on hyvä, että alue on asutuksen tuntumassa, mutta tämä asettaa myös omat haasteensa, lähinnä eläimien karkailujen takia. Myös vieressä kulkeva rautatie on vähän uhka,” Samuli kertoo ja toteaa, että näitä haasteita on erityisesti mietittävä kun laidunkausi on

päätymässä, ja eläimiltä alkaa loppua syötävä laitumelta. ”Kaiken kaikkiaan ensimmäinen laidunkausi meni hyvin”, Samuli hymyilee.

”Hoitokohde on maisemallisesti merkittävä, ja myös linnuston kannalta arvokas”, Samuli sanoo. Laidunnus parantaa kohteen laatua lintujen elinympäristönä entisestään. Naudat ovat laiduneläiminä vertaansa vailla kosteilla paikoilla. Ne kahlaavat vedessä syöden ruovikkoa syvältäkin ehkäisten rannan umpeenkasvua. Lisäksi laidunnus luo alueelle pienipiirteistä vaihtelua, joka hyödyttää monia lajeja. Kun eläimille ei anneta lisäruokaa ja laidunpaine mitoitetaan kohtuulliseksi, laidunnus ei rehevöitä aluetta tai vesistöä.

"Häävi-hanke mahdollisti alueen käyttöönoton. Ilman suunnittelijan yhteydenottoa, papereiden ja asioiden järjestelyä laidunnus ei olisi toteutunut", Samuli kiittää. "Myös Metsähallitus on ollut erittäin tyytyväinen hankkeen apuun kohteen hoidon suunnittelussa", toteaa Panu Kuokkanen Metsähallituksen Etelä-Suomen luontopalveluista.

Laidunnus parantaa monien lajien elinoloja. Valkoselkätikka viihtyy perinnebiotoopeilla ja on tavattu myös Pappilanlahdella.

Pitkospuut johdattavat kulkijan lintutornille ihallemaan maisemia.

Kysyttäessä, miksi kohteen hoito on tärkeää, Samulilla on valmis vastaus: "Tämä on maiseman ja luonnonhoidon kannalta tärkeää työtä." Avoin alue on hieno kokonaisuus myös maisemallisesti, ja eläinten touhut kiinnostavat Pappilanlahden lähistöllä liikkuvia ulkoilijoita ja lintutornissa kävijöitä. ●

Vanhankylän haka

Pirkanmaa, Kuru

A watercolor illustration of a landscape. In the background, there are several tall, dark green trees with dense foliage. The middle ground features a field of yellow and green grasses. In the foreground, there are patches of green grass and small red flowers. The overall style is soft and painterly.

Vanhankylän haka Kurun Parkkuussa on peltojen keskellä sijaitseva saareke, joka jakautuu kahteen osaan: kauniiseen kallioiseen hakamaakumpareeseen ja vanhaan metsälaitumeen. Kumpare on paikallisesti arvokas perinnemaisema, ja siltä on löytynyt useita huomionarvoisia kasvilajeja, kuten ketonoidanlukkoa ja nurmitatarta. Haka sijaitsee erittäin näkyvällä paikalla Uuden Kuruntien varressa, ja sillä on hoidettuna erityistä arvoa osana tiemaisemaa. Sanna Eklundin ja Ville Paulanien lampaat laiduntavat hakaa, joka on vuokrattu yksityiseltä maanomistajalta. Alueelle on haettu erityistukea hoidon rahoittamiseksi.

Vanhankylän haka

Pirkanmaa

Metsälaitumen puusto on iäkästä ja monimuotoista. Vanhat rakennukset ja asutuksen jäänteet lisäävät alueen kulttuurihistoriallista arvoa.

A luetta on aiemmin laidunnettu lypsylehmillä, ja hoidossa on ollut useamman vuoden mittainen katkos. Ajatus haan laidunnuksen uudelleen aloittamisesta tuli maanomistajalta. Hän tiesi, että alue on arvokkaaksi inventoitu perinnebiotooppi, ja oli kiinnostunut saamaan kohteen hoidon piiriin. Härkää sarvista -hankkeen avulla alueelle etsittiin ulkopuolinen hoitaja.

Sanna Eklund pohtii, miksi alue on niin erityinen, että he lähtivät mukaan yhteistyökuvioon: ”Haka on inventoitu, lajistoltaan arvokas perinnebiotooppi. Sillä on myös kulttuurihistoriallista arvoa; alueella sijaitsevat vanhat rakennukset ovat hienoja. Ja koko alue on maiseman kannalta hyvin arvokas.”

”Haastavinta hoitojärjestelyissä on ollut alueen sijainti”, kertoo Sanna. ”Omalta tilalta on kohteeseen matkaa 15 kilometriä. Onneksi ainakin vielä päivittäisen valvonnan on hoitanut lähellä asuva maanomistaja lapsineen.” Sanna lisää, että lisähaasteen muodostaa alueen läpi kulkeva hirvien reitti. ”Tästäkin syystä valvonta on hyvin tärkeää, koska aidat pitää tarkistaa päivittäin.”

Haka sijoittuu kauniisti kumpuilevaan rinteeseen.

Osa haasta on kunnostettu ei-tuotannollisella investointituella. Lisäksi hankkeessa on laadittu perinnebiotoopin hoitosuunnitelma koko alueelle. ”Hanke mahdollisti alueen käyttöönoton. Hankkeessa työskentelevä suunnittelija otti yhteyttä ja tiedusteli, kiinnostaako meitä sopimuslaidunnus. Hankkeen avulla tehtiin myös tarvittavat paperit tukien hakua varten”, Sanna kertoo.

Perinnemaisemien ylläpito on Sannan mielestä hyvin kannatettavaa ja hienoa. Hän korostaa alueiden säilyttämisen merkitystä tulevaisuudessa. ”On tärkeää ylläpitää hienoa perinnebiotooppia, ja säilyttää kohteen arvot myös tuleville sukupolville. Ajatus perinnebiotoopeista on hieno.” ●

Alkula

Pohjanmaa, Vaasa

Alkula sijaitsee Vanhassa Vaasassa, samalla alueella, jolla ovat tunnetut Pyhän Maarian kirkon rauniot. Vanha Vaasa sijaitsee noin kahdeksan kilometriä itään Vaasan kaupungista, joka rakennettiin uudestaan nykyiseen paikkaan meren rannalle Vanhan Vaasan palon jälkeen vuonna 1852.

Alkula

Pohjanmaa

Alkulan mailla sijaitsevat rakennusten rauniot kertovat alueen historiasta. Raunioiden ympäristöä hoidetaan raivauksin.

Alkulan tila perustettiin 1720-luvulla Vaasan Bladhien ja Falander-Wasastjernan sukujen toimesta. Abraham Falander viljeli tupakkaa tilalla vuodesta 1773 noin vuoteen 1800. August Alexander Levon osti tilan vuonna 1847 ja antoi tiettävästi silloin tilalle nimen Alkula. Levon perusti tilalle väri- ja kemiallisen tehtaan ja vähän myöhemmin höyrymyllyn. Levon oli kiinnostunut puutarhaviljelystä, joka laajentui hänen aikanaan – osa näistä kasveista ja istutuksista on vielä jäljellä.

Levonin kuoltua vuonna 1875 Alkulan mylly siirrettiin osoitteeseen Rantakatu 1 nykyisessä kaupungissa ja se sai nimen Vaasan Höyrymylly. Samassa yhteydessä myös Alkulan tila myytiin vuonna 1876 huutokaupassa

kauppias Hjalmar Nordgrenille. Vuodesta 1916 tilan päärakennus oli asuntona metsäesimiehille ja tältä ajalta on peräisin Metsäesimiehen puisto. Sinne istutettiin erilaisia vieraita puulajeja, joista osa on jäljellä vielä tänä päivänä. Päärakennuksen vuokraus jatkui 1970-luvulle saakka, jolloin Vaasan kaupunki lunasti rakennuksen. Alkulan pellot olivat vuokralla senkin jälkeen. Alkulan rakennus ränsistyi ja puutarha tuhouttiin. 1990-luvun alussa Alkulan päärakennus kunnostettiin viimein.

Alkulan rakennuksen alakerrassa toimii nykyään Vaasan 4H-yhdistys ja yläkerta on vuokrattu asuinkäyttöön. 4H-yhdistys pitää päiväkotia ja tarjoaa lapsille ja nuorille puuhailua luonnossa ja eläinten parissa, sillä tilalla on

Päärakennus on peräisin 1700-luvulta. Se kunnostettiin museoviraston ohjeistuksella ja tarjoaa nykyisellään hienot toimintapuitteet Vaasan 4H-yhdistykselle.

pieneläimiä ja puutarha. Alueella on vuonna 1988 perustettu luontopolku, jonka varrella on puiden ja istutusten nimitauluja.

Alue jakautuu kahtia sisätulotien myötä. Pohjoisella osalla alueella on suurin osa jäljellä jääneistä raunioista, ja tätä aluetta on tarkoitus raivata jotta saadaan esille paremmat puut, pensaat ja rauniot. Eteläpuolen laidunalueelle taas tehdään lammastarhoja ja annetaan lampaiden hoitaa aluetta.

4H-yhdistyksen toiminnanjohtaja Raija Rintakallio toteaa, että Alkulan tila on julkinen paikka kaupungin alueella,

jolla kulkee paljon ihmisiä ja sen takia kaiken pitää olla siistiä ja kaunista. "Aitojen pitää olla tarpeeksi tukevia, etteivät lampaat missään tapauksessa pääse karkuun", hän toteaa.

Alkula on jo useita vuosia vuokrannut muutamaa lammasta yhdeltä lammastilalta, mutta Härkää sarvista-hankkeen ansiosta hoitoaluetta on uskallettu laajentaa. "Perinnebiotoopin hoitosopimuksella pyritään estämään alueiden kasvamasta umpeen", Raija kertoo. "Alkula haluaa tarjota vierailijoille kauniin ja hyvin hoidetun kohteen, jossa voidaan tutustua alueen monimuotoiseen kasvillisuuteen ja historialliseen kulttuurimaisemaan." ●

Flaskskär

Pohjanmaa, Luodon saaristo

Luodon saaristossa, Pohjanmaan rannikolla Pietarsaaren ja Kokkolan välillä sijaitsee Flaskskärin saari. Flaskskärin luontoa leimaa pitkään jatkunut laidunnus. Saarella esiintyy harvaa, maisemallisesti kaunista koivikkoa, haapametsikköjä sekä pieniä niittyaukeamia. Alueen erikoisuutena voidaan mainita haavassa pesivä merikotka sekä lehtomaisessa mustikkametsässä kasvava valko-lehdokki.

Flaskskär

Pohjanmaa

Perinteinen laidunnus on muovannut Luodon saaristoluontoa. Lampuri Henry Liljekvist vaalii perinteistä saariston maankäyttöä.

Flaskskärin karua luontoa on laidunnettu niin kauan kuin lampuri Henry Liljekvist muistaa. Henry kuvailee ulkosaaristossa sijaitsevaa saaren luontoa ainutlaatuiseksi ja hyvin vaihtelevaksi. Pitkään laidunnettuja maankohoamismetsiä reunustavat kapeat kallioiset, kiviset tai hiekkaiset rannat. ”Laidun on pääosin laihaa, muutamia reheviä niitty-laikkuja esiintyy siellä täällä”, Henry kertoo.

”Hoidon haasteet ovat lähinnä oikean laidunpaineen löytäminen ja sen myötä kasvillisuuden oikeanlainen hoito”, toteaa Henry. ”Saariston luonto on herkkää ja liian korkea laidunpaine aiheuttaa helposti kulumista. On yritettävä sopeuttaa eläinten lukumäärää ja laidunkauden pituutta.”

Myös ajavat metsästyskoirat voivat tuoda haasteita saaristolaidunnukselle. Henry muistaa, että koirat ovat tappaneet lampaita.

Härkää sarvista -hanke tuli apuun laidunnuksen mahdollistamiseksi luonnonsuojelualueella. Flaskskär sisältyy sekä Natura 2000 -alueeseen että rantojensuojeluohjelmaan, ja muodostuu yksityisistä luonnonsuojelualueista. Korkeista luonnonarvoista johtuen alueelle oli tarpeen

laatia selkeä hoitosuunnitelma ja laidunnusta varten rauhoitussäännöksistä oli haettava poikkeuslupa. Henry toteaa erityistuen olevan edellytys hoidon toteuttamiselle, koska aitaus- ja valvontakustannukset ovat korkeat.

Valkealehdokki on saariston laitumien tuoksuva kämmekkä.

Metsäisissä ulkosaariston saarissa, kuten Flaskskärissä, ovat osittain säilyneet entisajan laidunnuksesta ja lehdestyksestä syntyneet harvapuustoiset metsälaitumet.

”Alue on aina ollut laidunnuksessa ja olen lapsesta asti tottunut, että saaristoa hoidetaan”, toteaa Henry Liljekvist. ”Näin laidunnushoidon alueen mahdollisuutena kun suojelualueiden rauhoituspäätökset laadittiin. Merkittävä osa alueesta on omaa maatani.”

Suuri osa saaristosta on ollut Luodon kylän laidunmaita 1960-luvulle asti. ”Eläimet kuljetetaan saariin veneellä. Lapsena olin mukana laskemassa lampaita ja hevosia laitumelle saaristoon”, Henry muistelee. ”Eläimet päästettiin laitumelle heinäkorjuun jälkeen, kun heinää ja lehdeksiä oli otettu eläinten talviruokintaa varten. Puiden lehdeksiä kuivattiin ja niillä ruokittiin eläimiä talvella. Kylän lapset keräsivät ruokinnan jälkeen jääneitä puiden oksia, jotka poltettiin laskiaisnuotiolla.”

Laidunkauden päättyessä saaristossa käytettiin erityistä menetelmää lampaiden kiinniottamiseksi, ruotsiksi kutsuttuna ”Fårskallet”. Suuri joukko kyläläisiä muodosti pitkän ketjumuodostelman, jonka avulla saari haravoitiin lampaiden kokoamiseksi. ”Laidunsaaret ja lampaiden kiinniotto syksyllä on osa saariston kulttuurihistoriaa”, Henry muistuttaa.

Henryn mielestä on tärkeää säilyttää saarta hoitamalla avoin, kaunis ja viihtyisä maisema, josta saariston kävijät voivat nauttia. Samalla lampaat saavat kesällä ruokaa - saaren hoidolla voidaan yhdistää huvi ja hyöty! ●

Bådaviken

Pohjanmaa, Uusikaarlepyy

Bådavikenin vanha merenlahti ympäröivine merenrantaniittyineen sijaitsee Pohjanmaan rannikolla, Uudenkaarlepyyn kunnassa. Maan kohoamisen seurauksena lahti on kuroutumassa merestä. Veden syvyys lahdessa on alle metrin. Alavat rantaniityt ovat ruovikoituneet ja kasvamassa umpeen. Lahtea ympäröivät koivua ja leppää kasvavat nuoret rantametsät.

Bådaviken

Pohjanmaa

Ruovikko on vallannut entisen linnustollisesti rikkaan merenlahden. Alueen hoidolla on sekä paikallisten asukkaiden että luonnonsuojeluviranomaisten taustatuki.

Aluetta hoitavan karjanomistaja Sune Westin mielestä Bådaviken on monipuolinen laidunalue, joka tarjoaa sekä avoimia niittyjä että metsämaita eläimille.

Bådavikenin rantaniityt ovat olleet merkittäviä niin pesiville kuin muuttomatkallaan levähtäville linnuille. Lahti kuuluu sekä valtakunnalliseen lintujensuojeluohjelmaan että Bådavikenin ja Lapuanjokisuiston Natura 2000 -alueeseen.

Toistaiseksi 20 hehtaaria Bådavikenistä on rajattu laidunalueeksi. Kesästä 2011 alkaen lahdessa laiduntaa skotlantilainen ylämaankarja eli highland-karja, jonka tehtävänä on estää ruovikon leviäminen ja ennallistaa matalat rantaniityt rikkaine linnustoineen.

Sune toteaa, että Bådaviken on kiitollinen hoitokohde. ”Yhteydet maanomistajiin, jakokuntaan ja Metsähallitukseen ovat erinomaiset. Myös mökkiomistajat ovat olleet erittäin myönteisiä laidunnukselle”, hän kertoo ja lisää, että paikallinen luonnonsuojeluyhdistys Pietarsaaren Luonto ry on tarjonnut apua aitalinjojen raivauksessa. ”Lahden itärannalla on myös yhdistyksen oma lintutorni.”

Merenrannan vedenkorkeuden vaihtelut asettavat tiettyjä vaatimuksia kunnan aitaukselle ja valvonnalle. Talven jää oli irrottanut aitalolpat ja ne joudutaan juntaamaan maahan uudestaan.

Härkää sarvista -hankkeessa Bådavikenin alueelle laadittiin hoitosuunnitelma, jossa asetettiin tavoitteet tälle Natura 2000 -verkostoon sisältyvälle tärkeälle linnustokohteelle.

Bådaviken on myös alue, jossa on tehty yhteistyötä eri projektien välillä. Laidunnuksen suunnittelun yhteydessä mietittiin myös sulkeutuneeseen lahdenperukkaan, pieneen kluuvijärveen, johtavan puron ennallistamista. Puron tarkoitus kunnostaa kalannousun mahdollistamiseksi. Laidunnus ja kasvillisuuden mataloituminen auttaa myös kalojen elämää purossa.

”Tässä kohteessa on erikoista että maanomistajilla, kunnan edustajilla ja mökkiläisillä on erittäin myönteinen asenne alueen hoidolle”, Sune toteaa. ”Paikalliset haluavat, että alue laidunnetaan ja he saattavat jopa soittaa ja kysellä eläinten perään. Eräät halusivat että eläimet laiduntaisivat myös mökkien edustalla.”

Tulva-aikaan vesi nousee laajalti matalalle laitumelle.

Bådaviken on kokonaisuudessaan vanha kesälaidun-alue, jota laidunnettiin aina 1960–70 -luville asti. Lahden rantoja laidunsivat ensisijaisesti Forsbyn kylän lehmät. ”Osa karjasta vietiin veneellä”, muistaa osakaskunnan puheenjohtaja Håkan Blomqvist. ”Lehmät lypsettiin laitumella ja maito kuljetettiin kaupunkiin myytäväksi.”

Alue rajautuu Djupstenin niemeen, joka sijoittuu Bådavikenin lahden ja Lapuanjokisuiston väliin. Vanhat kauniit huvilat ovat peräisin vuosisadan vaihteesta ja toimivat alun perin kaupunkilaisten kesäasuntoina.

”Olisi tärkeää, että Bådavikenin rikas linnusto saataisiin palaamaan rantaniityille”, sanoo Sune. ”Ylämaankarja on erittäin sopiva rotu tämänkaltaisten alueiden hoitamiseen, koska se mielellään syö ruokoa ja vesakkoa, eikä

kaihda myöskään kosteita alueita. Samalla kun eläimet voivat huomattavasti paremmin, kuin jos ne laiduntaisivat viljellyllä nurmella, voin laidunnushoidon avulla auttaa luontoa ja lintuelämää lahdessa.” ●

Sune Westin ylämaankarja on tervetullut ennallistamaan umpeenkasvaneita merenrantaniityjä.

Taustatietoa

Perinteinen karjatalous

Entisaikaan laidunmaat ja heinäniityt hyödynnettiin tarkkaan. Laitumia ja niittyjä ei lannoitettu, ja karjanlanta kerättiin pelloille levitettäväksi. Pelloille karjaa ei laskettu, ja heinä korjattiin niittoniityiltä huolellisesti. Ajan mittaan tämä johti siihen, että laidunten ja niittyjen ravinteisuus väheni ja niiden kasvillisuus mataloitui ja muuttui monilajisemmaksi. Näin syntyivät ne luontotyypit, joita nykyään kutsumme perinnebiotoopeiksi.

Maaperän köyhdyttämisen lisäksi laidunnus lisää kasvupaikan valoisuutta ja lämpöä. Eläimet myös rikkovat maanpintaa laiduntaessaan. Kaikki nämä muutokset ovat perinnebiotooppien eliöstölle hyödyllisiä. Lajiston lisäksi muuttuvat myös lajimäärä ja lajien keskinäiset määräsuhteet. Hyvin hoidetulla perinnebiotoopilla on vaikea nimetä kasvillisuuden valtalajeja, sillä lajien runsaudet ovat hyvin tasaisia, ja lajeja on pienelläkin pinta-alalla paljon.

Niiton vaikutukset niityn kasvi- ja eläinlajistoon ovat samantapaisia kuin laidunnuksen. Toisin kuin hakamaat ja metsälaitumet, niityt on pyritty pitämään pääsääntöisesti puuttomina tai vähäpuustoisina. Varjostava puusto nimittäin vähentää heinäntuotantoa. Valoisat ja lämpimät niito- ja laidunniityt ovat erinomaisia elinympäristöjä muun muassa monille hyönteisille. Ne ovat myös kasvilajistoltaan rikkaimpia elinympäristöjämme. Hoitotulokseen ja niityn lajirunsauteen vaikuttavat niitossa käytettävät menetelmät ja välineet, niittoajankohta sekä niittokertojen määrä. Niitos haravoidaan ja kuljetetaan aina pois perinnebiotoopilta.

Puuston käsittely ja raivaaminen perinnebiotoopeilla

Edustavien perinnebiotooppien puustoa ei ole koskaan käsitelty kovin voimakkaasti. Perinnebiotoopeilla on kuitenkin raivattu ja harvennettu kasvavaa puustoa niin, että alueet ovat säilyneet puoliavoimina. Erityisesti nuorta kuusta ja vesovia lehtipuita on poistettu umpeenkasvun estämiseksi.

Puuaineksen kotitarveotto on ollut tärkein peruste perinnebiotooppien puuston harventamiselle. Puiden valikoiva kaataminen on synnyttänyt luonnonlaidunten hakamaisen rakenteen. Perinnebiotoopeilla on kuitenkin säilynyt myös vanhoja puita, ja niille onkin tyypillistä puuston monipuolinen ikä- ja lajijakauma. Nykyään perinnebiotooppien hoidossa puuston harventaminen toteutetaan pieniä aukkoja avaamalla. Pienaukotuksen myötä kenttäkerrokseen pääsee enemmän valoa ja aluskasvillisuus kehittyy monipuolisemmaksi. Erityisesti paisteiset rinteet ja kumpareet ovat hyviä kohtia pienille valoaukoille.

Pieni kiusa on hyväksi

Perinnebiotooppien monimuotoisuus perustuu siihen, että niillä esiintyy jatkuvasti hieman häiriötä. Laidunnus, niitto ja raivaus estävät perinnebiotoopeja muuttamasta metsämaiksi, mikä olisi niiden luonnonmukainen kehityssuunta. Hoidon aikaansaamat muutokset – valoisuuden ja lämmön lisääntyminen ja maanpinnan rikkoutuminen sekä maaperän köyhtyminen – yhdessä luovat vaihtelevan elinympäristön, jossa monet lajit viihtyvät.

On kuitenkin tärkeää, että hoidon aiheuttama häiriö ei ole liian voimakas tai liian alhainen. Jos perinnebiotooppia ylilaidunnetaan, sen tila huononee ja eliölajisto taantuu. Samoin käy, jos hoito on riittämätöntä. Esimerkiksi niittyjen kukkameren ylläpidoksi ei riitä pelkkä kasvillisuuden niittäminen, vaan niitos on myös korjattava pois. Jos hoito ei poista alueelta riittävästi ravinteita, se rehevöityy.

Laidunnus luonnon- ja maisemanhoidossa nykypäivänä

Perinteisen karjatalouden toimet istuvat hyvin myös nykypäivän maatalouteen. Maisemallisesti tai luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaiden kohteiden hoidolla voidaan monipuolistaa tilan tuotantoa, ja matkailutiloilla maisemanhoito istuu luontevasti tilan toimintaan.

Perinnebiotoopit tarjoavat vaihtelevina elinympäristöinä eläimille virikkeitä sekä monipuolista ravintoa. Vaikka perinnebiotoopeilla laiduntaville eläimille ei anneta lisäruokaa, ne kuitenkin tarvitsevat kesän aikana kasviraivon lisäksi kivennäisiä, suoloja ja juomavettä.

Yhteiskunta rahoittaa luonnon monimuotoisuuden ylläpitämistä ja maisemanhoitoa. Maanviljelijät ja rekisteröidyt yhdistykset voivat hakea kohteidensa hoitoon maatalouden investointi- ja erityisympäristötukia, joiden tarkoitus on korvata arvokkaiden alueiden hoidosta aiheutuvia kustannuksia.

Perinnebiotoopit ovat perinteisen maa- ja karjatalouden luomia erittäin arvokkaita elinympäristöjä. Niitä jaotellaan puustosiin (metsälaitumet, hakamaat ja lehdesniityt) sekä avoimiin (esim. kedot ja niityt) tyypeihin.

Perinnemaisema koostuu perinnebiotooppien ja rakennetun ympäristön muodostamasta yhtenäisestä maisemakuvasta.

Kulttuuriympäristö on kokonaisuus, johon kuuluvat kulttuurimaisemat, rakennusperintö, perinnemaisemat ja muinaismuistot.

Laiduntajat ovat erilaisia lajista riippuen.

Nauta on hyvä yleislaiduntaja, joka viihtyy kosteillakin rantalaitumilla.

Hevonen vaatii kovapohjaisen, riittävän suuren laidunalueen. Se hyödyntää laitumen tarkkaan.

Lampaalle maistuvat parhaiten mehevät, ruohovartiset kasvit, eikä se tee eroa tavanomaisten ja harvinaisten lajien välille.

Vuohi sopii karunkin alueen hoitajaksi, ja ketteränä kiipeilijänä se ei karta vaikeakaan maastoa.

Kaikki laiduneläimet viihtyvät laumassa, ja eläinten määrä täytyy mitoittaa laitumen koon ja eläinlajin mukaan.

Lisätietoa laiduntajista ja sopimuslaidunnuksesta löytyy Laidunpankin sivuilta osoitteesta www.laidunpankki.fi

Luonnon monimuotoisuutta esiintyy monella tasolla.

Maisematason monimuotoisuudella tarkoitetaan eri elinympäristöjen vaihtelevuutta.

Lajistollinen monimuotoisuus kuvaa tietyssä elinympäristössä esiintyvien eliölajien määrää ja joskus myös niiden välisiä runsaussuhteita.

Monimuotoisuutta on myös lajien sisällä: geneettisellä monimuotoisuudella tarkoitetaan samaan lajiin kuuluvien yksilöiden välisten erojen taustalla olevaa perinnöllistä vaihtelua.

Lisätietoa ja linkkejä

C-A. Haeggström, T. Heikkilä, J. Peiponen, S. Vuokko 1995:
Toukohärkä ja kultasiipi – niityt ja niiden hoito.
Otava.

L. Lindgren 2000:
Saariston laitumet.
Metsähallitus ja Edita.

J. Pykälä 2001:
Perinteinen karjatalous luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjänä.
Suomen ympäristökeskus ja Vammalan kirjapaino.

J. Tiainen, M. Kuussaari, I. Laurila & T. Toivonen (toim.) 2004:
Elämää pellossa – Suomen maatalousympäristön monimuotoisuus.
Edita.

www.ely-keskus.fi | Alueelliset elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset
www.maajakotitalousnaiset.fi | Maa- ja kotitalousnaisten Keskus
www.ymparisto.fi/ksu/harkaa-sarvista | Härkää sarvista -hankkeen kotisivut
www.laidunpankki.fi | Laidunpankki-sivusto
www.kotiniitty.net | Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistyksen sivusto
www.mavi.fi | Mavin sivusto
www.maaseutu.fi | Maaseutuverkoston sivusto

Härkää sarvista -hanketta rahoittavat Keski-Suomen, Etelä-Savon,
Pirkanmaan ja Pohjanmaan ELY-keskukset.

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

Maatalousmaiseman monimuotoisuus yllättää. Vaihtelevuuden huipulla ovat perinnebiotoopit eli luonnonniityt ja -laitumet. Jokaisella perinnebiotoopilla on omat ominaispiirteensä, ja niillä elää myös lukuisia harvinaisia lajeja. Nämä arvokkaat ympäristöt ovat kuitenkin harvinaistuneet.

Tässä kirjasessa kerrotaan tarinoita rantaniityiltä, hakamailta ja metsälaitumilta, joita ihmiset ovat yhteistyössä päättäneet hoitaa luonnon parhaaksi.

ISBN 978-952-257-611-8

